

Aspects e problems dalla conjugaziun dils verbs romontschs sursilvans

Autor(en): **Winzap, Isidor**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **103 (1990)**

PDF erstellt am: **27.06.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-235506>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Aspects e problems dalla conjugaziun dils verbs romontschs sursilvans

da Isidor Winzap

Ina decisiun dalla Regenza

En la sesida dils 4 da zercladur 1984 ha la Regenza decidiu:

«1. Ei vegn creau ina grammatica elementara sursilvana cun in cudischet da verbs, nua ch'ils dus mieds d'instrucziun ston s'accordar.

2. La grammatica elementara sursilvana vegn elaborada da prof. dr. Arnold Spescha, Cuera ed il cudischet da verbs da prof. Isidor Winzap, Cuera. Il responsabel principal per la coordinaziun ed accordanza dad omisduas parts ei prof. dr. Arnold Spescha. Ils linguists dil Dicziunari romontsch grischun accumpognan ed assistan ils dus auturs en lur lavurs.»

Il cudischet intitulaus «*La conjugaziun dils verbs romontschs sursilvans*» ei cumparius 1986 e la *Grammatica Sursilvana* ei cumparida 1989. La Grammatica Sursilvana ei in'ovra monumentala ed inexauribla. Ella dat perdetga perschudenta digl engaschament endinau e dallas enconuschientschas digl autur e renda survetschs prezios allas scolas ed a mintgin che consultescha quell'ovra. Igl ei bein lubiu da far ina parallela denter «Il bien diever» da Spescha e «Le bon usage» de Grevisse!

«Prehistoria» dil Cudischet da verbs

Lein returnar al Cudischet da verbs. La conferenza scolastica romontscha sursilvana da 1978 a Glion ha giu priu la decisiun unanima da procurar che jeu survegni l'incumbensa dil Cantun da redeger in cudisch da verbs. All'entschatta ha la rimnada da texts litterars, la LITTERATURA (dalla quala jeu fuvel conatur) stuiu cumparer 1981. Silsuenter ha ei dau in liung pitgpetg denter la cumissiun cantunala per mieds d'instrucziun e la Ligia romontscha (motivs finansials, mied d'instrucziun ni buc, perscrutaziun linguistica fundamentala ni da basa?). Ei dat era ina vusch impurtonta el 'capetel sursilvan' che ha relativau la necessiad actuala d'in manual. Ei detti ina entira retscha da problems en connex cul verb che

stoppien vegnir reponderai manedlamein e decidi sin basa d'ina retscherca. El fetschi mo allusiun ad in pèr camps ils pli difficults: verbs conjugai cun esser ni haver, problem dalla conjugaziun dils verbs reflexivs, tips verb + adverb agl ur dalla germanisaziun. Tenor miu giudicar s'auda quei tut en la grammatica e buc el Cudischet da verbs. En sesez havess la Grammatica Sursilvana stuiu cumparer igl empren e furnir ils resultats necessaris.

Plinavon fa il medem autur valer: «Ils vocabularis pratics romontsch-tudestgs ein concepì per la letga sco «Dudens». Els informeschan pia era en moda bunamein exhaustiva davart la conjugaziun. Els vocabularis ei mintga verb caracterisau partenenent la fuorma accentuada e nunaccentuada, partenenent il diever dil suffix incoativ (-escha). Il scolast a mintga cass, mo era il scolar dalla scola superiura, sa pia s'informar en quest liug en moda dueivla.»

Co sun jeu procedius per arrivar alla finamira?

Igl ei iu oravontut per inventarisar il material en damonda. Igl empren hai jeu excerpau il *vocabulari romontsch sursilvan-tudestg da Vieli/Decurtins (1962)* e nudau sin cedels tut ils verbs (regulars, irregulars per propi e quels cun certas irregularitads parzialas). Mintga verb ei vegnius screts sin in agen cedel. Essend che jeu hai *buca vuliu presentar el Cudischet da verbs tut ils verbs ch'existan en sursilvan*, hai jeu eliminau ils verbs che porschan neginas difficultads partenenent la conjugaziun, era sch'els ein dètg frequents (ca. 2'000 verbs).

Paucs verbs irregulars per propi, biars cun certas irregularitads

Il lungatg romontsch sursilvan posseda zun paucs verbs irregulars per propi (ca. 25, per part cun atgna conjugaziun). Quei fa surstar, sch'ins cumpareglia cun ils auters lungatgs romans. Persuenter ein ils verbs cun certas irregularitads (parzialas) fetg numerus (ca. 1350).

Differents tips da verbs alternonts

Verbs che presentan certas irregularitads, certas midadas, dalla silba dil tschep (cantar, contel), numnein nus *verbs alternonts* ni verbs cun *mi-dada*.

En biars cass setracta ei d'ina *midada da vocal* (siglir, jeu segliel, nus siglin) ni dad ina *diftongaziun* (alzar, jeu aulzel, nus alzein; udir, jeu audel, nus udin). (ca. 130 verbs). In'autra gruppa ei quella dalla *metatesa consonantica* che accumpogna la midada da vocal. Ins tschontscha da *brat* (la posiziun digl -r- vegn brattada (tip: duvrar, jeu drovel, nus duvrein (ca. 105 verbs).)

Partin nus dil tip 'cuorer', havein nus la fuorma nus *currin*. Quei ei igl exempel dalla monoftongaziun (ca. 25 verbs).

Verbs buca risguardai, essend buca pli enconuschents ni vitals

Differents verbs excerptai dil vocabulari ein strusch pli enconuschents ni pauc vitals. Sin fundament d'ina controlla dils verbs gia tractai e redigi el DRG hai jeu eliminau gia all'entschatta plirs verbs. Igl ei denter auter ils suandonts:

clachernar/clanchernar 'carsinar, puppergnar, maldisar'. Il DRG 3, 713 dat mo fuormas foneticas per ca. 10 loghens sursilvans, denton neginas fuormas documentadas per la Surselva.

secuzzar: 'setrer en cauld, sezugliar en', indicau mo per Pigniu, Dardin, Surcasti, Trun. Maunca els vocabularis (DRG 4, 176)

derir: 'rir ora, tarlahar, beffegiar, sgomiar'. Ina suletta fuorma documentada en Deplazes, Evang., 1930, 77 (DRG 5, 167)

devorar: 'laguoter, strunglar giuaden'. Mo 2 fuormas documentadas (Fontana, Simonet) (DRG 5, 195)

dittar: 'far nanna'. Davosa documentaziun scretta en Tschespet 4 (1924), 59, da Gion Cahannes (DRG 5, 325).

duir: 'purta, rabitschar' 1 suletta fuorma attestada entras Chr. Christoffel. (DRG 5, 471)

empuzzar e puzzar: 'metter a puoz, metter a naschar' (coniv e glin). Process da lavur buc pli enconuschent ni actual.

entular: 'far manti, tablegiar'. Quei verb figurescha mo el vocabulari sursilvan. Tenor DRG 5, 635 ha R. Vieli surpriu quell'expressiun dalla construcziun da casas da Schons.

fachinar: 'fultscher en sac, pachetar, far mantun', mo Tujetsch (DRG 6, 4).

fludrar: 'fatergiar'. Negin fuorma documentada per la Surselva (DRG 6, 417)

<i>fuditgar:</i>	‘segar mal’. Quei verb ei documentaus mo per Tschamut en la muntada da ‘luvlar spert’. (DRG 6, 653)
<i>gnibir:</i>	‘tgnular, sgargnir dils cavals’. Tenor DRG 7, 533 ei quei plaid documentaus mo tier Gadola. Mias retschercas han denton anflau quell’expressiun era tier Gion Deplazes, per ex. en Creatiras che nus essan p. 30 (Sul cuolm) e tier Theo Candinas: Il cavagl digl Angel (Entagls p. 8).
<i>gargattar:</i>	‘sgurghigliar’
<i>hochergiar:</i>	‘agir malrecliamein, cuglienar, applicar rampins per enganar enzatgi’. Neginas fuormas litteraras (DRG 8, 60).
<i>muffergnar:</i>	‘far il permalau; beffegiar’
<i>palpignar:</i>	‘palpar, palpergnar’
<i>panzergnar:</i>	‘sepanzar, far calenders’
<i>pertscharner:</i>	‘prever, preveder’
<i>pillar:</i>	‘pisar, smaccar’
<i>purignar:</i>	‘daventar plaunet in pur’
<i>pustergiar:</i>	‘cuntschar suroravi’
<i>radir:</i>	‘purtar, menar vi leu’
<i>riflar:</i>	‘sburlar’ (glin)
<i>sbrumbar:</i>	‘far canera, fraccassar’
<i>sbruntanar:</i>	‘far canera, far fraccass, fraccassar, scadenar, rumplanar’
<i>sbughanar:</i>	‘cavar ora, far caviertg, entagliar, encrenar; luvlar suoravi.
<i>sburdanar:</i>	‘schar siglir la chicra, sedepurtar sc’in stuorn’
<i>schlottergiar:</i>	‘ir per las taviarnas, ir a turitgond, ir a calzerond, ir per las pitgognas.
<i>trumplegiar:</i>	‘zappitschar’
<i>triblar:</i>	‘scuder suenter las rèstas dil dumieci’
<i>trietscher:</i>	‘refierer, suspender, trer alla liunga; schar pendent’
<i>tscheschignar:</i>	‘far dapart la beglia’
<i>tuccanar:</i>	‘laguoter, strunglar giuaden gronds tocs, magliar fetg bia’
<i>utgar:</i>	‘vegliar duront la notg sper la muntanera nuorsas’
<i>vischlar:</i>	‘arrundar si parts dil purment (la gudida) ad ina unitad’
<i>zappignar:</i>	‘zappitschar’

Quei ei ina seria da verbs che han pariu a mi pauc viduals e che jeu hai eliminau gia en l’emprema redacziun dil manuscret. Ei ha numnadamein pauc senn da surcargar il cudischi da verbs cun ballast nunenconuschent.

Verbs cugl infix -esch- ni senza

Ils verbs cun ni senza la silba finala -eschel, -eschas, -escha, -eschan han caschunau gronds fastedis per normar. Scrivan ins per exempel *jeu carezel* ni *jeu carezeschel*, *ti cumpleinas* ni *ti cumpleneschas*, *els'imagina* ni *el s'imagescha*, *els importan* ni *els importeschan*? Ei va per verbs dall'emprema e quarta conjugaziun e pertucca l'emprema, la secunda e tiarza persuna singular e la tiarza persuna plural digl indicativ present e dil conjunctiv present ed igl imperativ singular. Biars verbs vegnan duvrai mo cun -esch- (el dedichescha, el capescha), auters cun ni senza (el menziuna/el menziunescha, el applauda/el applaudescha). Ei setractava da ca. 400 verbs cun quella problematica. Per haver ina basa representativa partenent ils verbs cugl infix -esch- hai jeu scret sin gliestas quels verbs e tarmess els a mintgamai dus informants dalla Cadi, dalla Foppa e dalla Lumnezia per schar far lur propostas. Ils informaturs vevan denter 28 e 72 onns. L'evaluaziun da quei material ei buca stada leva, essend ils resultats fetg cuntradictoris e per part casuals. Cheu ina pintga selecziun dils resultats dils informants en moda sinoptica culs resultats el Cudisch da verbs:

infinitiv	cun -esch-	senza	Cudisch da verbs
affirmar	3	3	affirma, affirmescha
alimentar	3	3	alimenta, alimentescha
alingiar	3	3	alingia, alingescha
calumniar	3	3	calumnia, calumniescha
campar	3	3	campa
censurar	4	2	censura, censurescha
cumplenir	2	4	cumpleina, cumplenescha
trumpar	3	3	trumpa, trumpescha
transformar	2	4	transfuorma, transformescha
sviluppar	2	4	sviluppa, sviluppescha
susdar	2	4	susda, susdescha
strapazzar	3	4	strapazza, strapazzescha
procurar	4	2	procura, procurescha
proclamar	3	3	proclama, proclamescha

Havend analisau quels resultats dètg divergents, essan nus, igl autur dalla Grammatica sursilvana, Arnold Spescha, ed jeu secunvegni da stabilir certs *principis empalonts*. Denter auter vein nus proponiu da preferir la fuorma regulara – pia quella senza -esch-, sch'il sentiment

linguistic lubescha. Quella fuorma ei pli cuorta e meins pesonta. E tuttina cunvegn ei buca d'exagerar en quei grau. (cf. gliesta sura).

Sco la *Glista digls verbs alternonts* (cf. Normas Surmiranas, Grammatica rumantscha digl idiom da Sur- e Sotses, Tgesa editoura cantunala per stampats e meds d'instrucziun, Coira 1987), p. 176 – 194, cumprova, ein ils redactors dallas Normas Surmiranas (Faust Signorell, Mena Wüthrich-Grisch e Gion Pol Simeon) sestentai d'evitar sche pusseivel la fuorma cugl infix -esch-, e quei cun tutta raschun. Els scrivon il suadont partenent ils verbs cun infix p. 72: «Schibagn tgi chegl è furmas digl tottafatg rumantschas, las duvrainsa angal lò, noua tg'ellas fon propi basigns. An mintga cass na dastgan ellas betg catscher a cantung las furmas nudadas aint igl tgapetel 'Verbs alternonts'. Nous preferign trasatras la furma curta, ch. v. d. la furma alternada, schinavant scu tgi l'ureglia rumantscha lubescha.»

Jeu sun sedaus breigia da controllar la Glista digls verbs alternonts dallas Normas Surmiranas e da cumparegliar ella cun il Vocabulari da Surmeir da A. Sonder/M. Grisch (LR 1970). Las differenzas ein sorprendentas e las correcturas avantagiusas.

Cheu ina survesta dallas midadas principalas dallas fuormas cun -esch- (vocabulari) en favur da quellas alternadas (Normas Surmiranas):

Infinitiv	Vocabulari	Normas Surmiranas
amplaneir	amplanescha	amplagna
carsinar	carsinescha	carsigna
confirmar	confirmescha	conferma
confruntar	confrontescha	confronta
contemplar	contemplescha	contaimpla
disfidar	disfidescha	disfeida
documentar	documentescha	documainta
dubitar	dubitescha	dubeta
dublar	dublescha	dublegia
fludrar	fludrescha	flodra
livgier	livgescha	lievgia
masdinar	masdinescha	masdegna
ondager	ondagescha	ondegia
ordinar	ordinescha	ordigna
pisar	pisescha	peisa
rancuntrar	rancuntrescha	rancontra
respirar	resprescha	respeira
scurlar	scurlescha	scorla

scurnar, sa	sascurnescha	sascorna
sasdanar	sa sdanescha	sa sdegna
sdaranar	sdaranescha, sderna	sderna
sdarmanar	sdarmanescha	sdarmagna
spluntanar	spluntanescha	splantunga
spuranar	spuranescha	sparunga
starsar	starsescha	stersa
stgamger	stgamgescha	stgomgia
tamantar	tamantescha	tamainta
tgavastrar	tgavastrescha	tgavestra
tumpanar	tumpanescha	tampunga
utrager	utragescha	utregia
vanar	vanescha	vona
vilintar	vilintescha	vilainta

Era il redatur dalla *Grammatica ladina* (Grammatica sistemica dal rumauntsch d'Engiadin'Ota per scholars e creschieus da lingua rumauntscha e tudas-cha), LR 1977, s'occupescha dils verbs augmentativs ils pli usitai (p. 98). En la gliesta dils verbs suandonts pretenda el che quels sappien vegnir duvrai cun ni senza igl infix -esch-. «Las fuormas sainza -esch sun da preferir» (p. 99)

Infinitiv	Dicziunari Peer	Grammatica Ganzoni
adopter	adoptescha	adopta, adoptescha
alarmer	alarmescha	alarma, alarmescha
alloger	allogescha	allogia, allogescha
analiser	analisescha	analisa, analisescha
argumanter	argumantescha	argumainta, argumantescha
s'aviciner	s'avicina	s'avicina, s'avicinescha
bombarder	bombardescha	bombarda, bombardescha
comunicher	comunichescha	comunicha, comunichescha
conjugher	conjughescha	conjugha, conjughescha
consoler	consolescha	consola, consolescha
uschidrer	uschidrescha	uschidra, uschidrescha
dater	datescha	data, datescha
denunzcher	denunzchescha	denunzcha, denunzchescha
devier	deviescha	devia, deviescha
discharmer	dischamescha	discharma, dischamescha
dominer	dominescha	domina, dominescha
dubiter	dubitescha	dubita, dubitescha

edücher	edüchescha	edücha, edüchescha
eviter	evitescha	evita, evitescha
fusiuner	fusiunescha	fusiuna, fusiunescha
inculper	inculpescha	incuolpa, inculpescha
indorer	indorescha	indora, indorescha
isoler	isolescha	isola, isolescha
occasiuner	occasiunesch	occasiun, occasiunescha
orienter	orientesch	orienta, orientesch
parteciper	partecipesch	participa, partecipesch
pisserer	pissera	pissera, pisserescha
precipiter	precipitescha	precipita, precipitescha
qualificher	qualifichesch	qualificha, qualifichesch
sfigürer	sfigürescha	sfigüra, sfigürescha
traficher	trafichesch	traficha, trafichesch

IV. conjugaziun

culurir	culurescha	culura, culurescha
guinchir	guinchescha	guincha, guinchescha
ingrandir	ingrandesch	ingranda, ingrandesch
investir	investesch	investa, investesch

Auters verbs vegnan duvrai en omisdus loghens mo cugl infix -esch-:

abreviar	abreviescha	abreviescha
accentuar	accentuescha	accentuescha
accreditar	accreditescha	accreditescha
administrar	administrescha	administrescha
agir	agescha	agescha
animar	animescha	animescha
annullar	annullescha	annullescha
calcular	calculescha	calculescha
capitular	capitulescha	capitulescha
abolir	abolescha	abolescha
accumplir	accumplescha	accumplescha
admunir	admunescha	admunescha
agradir	agradescha	agradescha
applaudir	applaudesch	applaudesch
attribuir	attribuescha	attribuescha

Suenter quei excuors en il surmiran ed el ladin less jeu presentar ils principis applicai partenent il problem digl infix el Cudischet da verbs:

1. Ins preferescha la fuorma regulara (senza infix), sch'il tschep sa vegnir alternaus:

pigliar peglia
enganar engona

Cheu dat ei denton era excepziuns.

emplenir empleina, emplenescha

2. Ins evitescha mintgaton igl infix -esch- muort raschuns eufonicas:

encuraschar encurascha
sragischar sragischa

Las fuormas cun -esch- fussen era pusseivlas, era sch'ellas figureschan buc en la gliesta alfabetica dils verbs irregulars ni parzialmein irregulars (p. 45 – 86) dil cudischet en questiu.

3. Verbs sempels e lur cumposiziuns, pia verbs da medema formaziun, survegnan da principi las medemas finiziuns:

acquistar acquista
conquistar conquista

4. Verbs che vegnan aunc resenti sco novs, giuvens e (forsa) era empau jasters, scrivan ins per ordinari cun -esch-. Ei setracta dad ina gronda gruppa. Entgins ein penetrai el romontsch sur il tudestg:

signalisar signalisescha
staziunar staziunescha

5. Verbs frequents, pils quals ins duess preferir la finiziun regulara, vegnan indicai mo cun quella:

slavidrar slavidra
separar separa
scuntrar scuntra

Tier certs verbs eis ei buca pusseivel dad indicar quala fuorma che predomina ni predominescha. En tals cass vegnan omisduas fuormas indicadas el register alfabetic davos (p. 45 – 86), igl εμπrem quella senza -esch- ch'il lungatg da scartira duess preferir sco gia menziunau (cumpleina, cumplenescha). Gia mes informants dalla Cadi, Foppa e Lumnezia han giu da schuffa da sefixar sin ina fuorma valeivla. Cheu in pèr impressiuns, experienzas e resuns a scret: «Las propostas ein spontanas e reflecteschan quei che l'ureglia ha cussegliau.» In auter: «En principi sun jeu sedecidius per la fuorma cuorta, -esch- mo nua ch'ei sto esser. En entgins cass hai jeu buca saviu sedecider. Fatg tenor l'ureglia.» Plinavon: «Jeu sun amatur

dalla fuorma cuorta -el e buc -eschel. Quella fuorma ei pli eleganta e pli musicala. Secapescha che l'udida gioga en nies cass ina gronda rolla, mo Ti sas, mintgin auda auter. La finiziun -escha peisa en biars cass grev e surcargau e para beinduras era malgenglia ella pronunzia. Ei dat secapescha bia verbs che mettan nus sin l'emprova, p.ex. fixar, jeu fixeschel, jeu fixel etc. ... A quella caschun da far ricetta cun quei problem, less jeu haver recumandau d'haver curascha e da preferir nua ch'ei selai la finiziun cuorta ed eleganta -el. Quei fuss el medem temps in pass alla vischinonza dil ladin: «Quai m'occupa da di e not.»

Verbs dalla secunda e tiarza conjugaziun cun finiziuns dalla quarta

Circa 140 verbs dalla secunda e dalla tiarza conjugaziun prendan fetg savens las finiziuns dalla quarta *ell'emprema e secunda persuna dil plural digl indicativ e conjunctiv present ed egl imperativ dil plural:*

scriver: nus scrivin vus scrivis scrivi!
 che nus scrivên che vus scrivîes

Il lungatg plidau dat la preferenza allas finiziuns dalla quarta conjugaziun. Il svilup dil lungatg va en quella direcziun. Il lungatg scret drova la fuorma primara (-ein), sch'il sentiment linguistic lubescha. Ins duei denton era buca surfar cheu. Mo paucs verbs enconuschan sulettamein la fuorma primara. In triep verbs prefereschan el lungatg scret las finiziuns sin -ein. Biars supportan senz'auter omisduas fuormas. In grond diember da verbs perencunter vegnan duvrai mo pli cun las finiziuns dalla quarta conjugaziun. Era cheu cunvegn ei da respectar il suandont principi: Verbs da medema formaziun (verbs sempels e lur cumposiziuns) duein survegnir las medemas finiziuns.

metter mettein
 admitter admettein

Concernent las finiziuns -ein ni -in eis ei pia pusseivel da parter ils verbs dalla secunda e tiarza conjugaziun en quater gruppas:

1. Verbs che han mo las finiziuns -ein, -eis

Els ein fetg rars:

moler, nus mulein
 seduler, nus sedulein

2. Verbs che vegnan secrets pil pli cun las finiziuns -ein, -eis

(Las fuormas cun *-in*, *-is* vegnan denton era duvradas mintgaton, cunzun el lungatg plidau):

metter e sias cumposiziuns (admitter, empermetter)
rumper e sias cumposiziuns (interrumper)
tender e sias cumposiziuns (stender) etc.

La finiziun -ein – la quala ins duei preferir per quels verbs – ei indicada ella gliesta alfabetica (p. 45–86) ed el vocabulari romontsch sursilvan – tudestg (1962) da Vieli/Decurtins.

3. Verbs che supportan omisduas finiziuns

Els vegnan screts cun -ein ni cun -in secund sentiment, tradiziun ni regiun. Igl ei strusch pusseivel ed era buca necessari dad indicar quala fuorma che predomina. Il cudischet da verbs (gliesta alfabetica) indichescha en quei cass omisduas finiziuns, gl'emprem la primara sin -ein e lu quella dalla quarta conjugaziun sin -in.

<i>temer</i>	nus teme <u>in</u>	vus teme <u>is</u>	teme <u>i</u> !
	nus tem <u>in</u>	vus tem <u>is</u>	tem <u>i</u> !
	che nus teme <u>ien</u>	che vus teme <u>ies</u>	
	che nus tem <u>ien</u>	che vus tem <u>ies</u>	
vender		vende <u>in</u> , vend <u>in</u>	
beiber		bue <u>in</u> , bu <u>in</u>	

4. Verbs che vegnan screts generalmein mo cun las finiziuns -in, -is

Biars verbs vegnan screts generalmein cun las finiziuns dalla quarta conjugaziun . Cheu ei il process da svilup -ein >-in gia terminaues. Las fuormas primaras sin -ein, -eis fagessen mal las ureglias.

assister	assist <u>in</u>
ceder	ced <u>in</u>
crescher	carsch <u>in</u>
guder	gud <u>in</u>
scriver	scriv <u>in</u>
leger	leg <u>in</u>

Era partenent quei problem (-ein,-in, -eis, -is) hai jeu tarmess las gliestas corrispudentas als informants dalla Cadi, dalla Lumnezia e dalla Foppa. Ultra da quei hai jeu consultau ina classa dil Seminari scolastic. Cheu ina survesta d'ina part dils resultats:

infinitivg	informants		classa		Cudischet da verbs
	-eing	-in	-ein	-in	
meder	3	3	1	8	medein, medin
perver	3	3	2	6	pervesein, -in
porscher	3	3	1	8	purschein, -in
preceder	3	3	2	7	precedin
prender	2	4	2	7	prendein, -in
proceder	3	3	1	8	procedin
quescher	3	3	2	6	cuschein, -in
repeter	3	3	0	8	repetein, -in
restrenscher	3	3	1	8	restrenschein, -in
sclauder	3	3	2	7	scludin
spender	2	4	0	8	spendein, -in
storscher	3	3	2	7	sturschein, -in
pender	2	4	2	8	pendein, -in
tender	3	3	0	8	tendein, -in
tonscher	3	3	0	8	tunschein, -in

Ins vesa ch'igl ei buca lev d'anflar in numnader general. Ils informants han stuiu smaccar beinenqual nuschi. Certas tendenzas san ins denton constatar. Igl ei buca mo ina differenza denter las regiuns, biaronz era denter las generaziuns. La generaziun pli giuvna ha la tendenza da pronunziar dapli *-in*, *-is* ed era da scriver aschia. E quei process sefa vinavon. La Cadi, cunzun Sursassiala, drova dapli las fuormas *-ein*, *-eis* che la Foppa e la Lumnezia.

Il cudischet da verbs indichescha en cass da dubi omisduas finiziuns, gl'emprem quella sin *-ein* e lu quella sin *-in* dalla quarta conjugaziun en la gliesta alfabetica.

Per finir less jeu citar in pèr constataziuns da mes informants, nudadas a scret: «Sco empermess hai jeu nudau mias propostas partenent ils verbs. Propostas ei detg memia bia. Pertgei jeu sun secavistraus ella 'draussa' scosauda, *ed alla fin hai jeu dapli dubis che all'entschatta*. 'sesein, sesin' tuttenina fussen omisduas pusseivels, quei ei mo in exempel da tozzels. Il pli prudent fuss da simplificar e decider per ina varianta trasatras. Lu fuss

jeu per -in (e buc -ein). Mo cheu sespartan ils meinis matei, buc?» (scribent da 31 onn).

In auter informatur: «Nua che duas fuormas ein pusseivlas sun jeu sedecidius per -ein (fatg tut tenor l'ureglia, perquei sa ei svariari da normas fixadas. -in hai jeu mess nua che -ein ei buc 'pusseivel'. En entgins cass hai jeu buca saviu sedecider.» (informant da Sursassiala).

Cun quei vi jeu bandunar quei problem spirontamein sursilvan. Ei dess biars auters camps da presentar e tractar. Jeu patratgel denter auter vid la normaziun dil conjunctiv, vid pliras fuormas verbalas per la medema persona etc. Quei fuss denton da memia el spazi d'in artechel.

Bibliografia

- DRG: Dicziunari Rumantsch Grischun, Cuira 1939 ss.
- Ganzoni G.P.: Grammatica ladina. Grammatica sistematica dal rumantsch d'Engiadin'ota per scolars e creschieus da lingua rumantscha e tudas-cha, Samedan 1977
- Peer, O.: Dicziunari rumantsch ladin-tudais-ch, Cuira 1962
- Signorell F., Wüthrich-Grisch M., Simeon G.P.: Normas Surmiranas. Grammatica rumantscha digl idiom da Sur-e Sotses, Coira 1987
- Spescha, A.: Grammatica Sursilvana, Cuera 1989
- Vieli R./Decurtins A.: Vocabulari romontsch, sursilvan – tudestg, Cuera 1962, 2. ediziun 1981
- Winzap, I.: La conjugaziun dils verbs romontschs sursilvans. Cuera 1986

